

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1° Α΄ Περίοδος (1889-1918)

Η ίδρυση της Υπηρεσίας και το αποτύπωμα του έργου της έως τη λήξη του Α΄ ΠΠ

ΓΕΝΙΚΑ

Η περίοδος αυτή αναφέρεται στην ίδρυση της Υπηρεσίας και στο πρωτογενές γεωδαιτικό και χαρτογραφικό έργο που επιτελέστηκε μέχρι το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Κυρίαρχα γεγονότα που επηρέασαν τη λειτουργία και την οργάνωσή της κατά χρονολογική σειρά αποτέλεσαν η αποχώρηση των Αυστριακών Αξιωματικών (1896), ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος (1897) και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913).

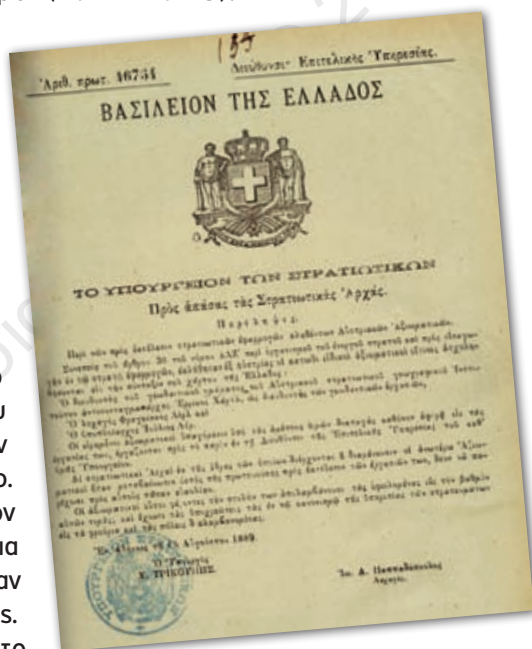
Η αφετηρία εκκίνησης

Η χαρταυγία της ιστορίας της ΓΥΣ ταυτίζεται κυριολεκτικά με την έλευση της Γεωδαιτικής αποστολής, η οποία κλήθηκε στην Ελλάδα (Εικ. 12) από την Κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη, για τη σύνταξη του κτηματικού χάρτη της χώρας. Ο Τρικούπης θεωρούσε αδήριτη ανάγκη για το πολιτικό του πρόγραμμα την κατάσταση Εθνικού Κτηματολογίου. Η διανομή της εθνικής γης με τη μέθοδο των δηλώσεων το 1871 από την Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου είχε εντείνει το πρόβλημα της απόκρυψης γαιών με αποτέλεσμα να ζημιώνεται το Ελληνικό Δημόσιο.

Η μετάκληση αυτή ήταν απόρροια δύο σημαντικών δράσεων οι οποίες προετοίμασαν το έδαφος για αυτή την ιστορική ενέργεια και ουσιαστικά έθεταν τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία της Υπηρεσίας.

Η πρώτη από αυτές ήταν η δημοσίευση το 1882 του Νόμου ΑΛΖ στο Άρθρο 31 του οποίου αναφέρεται «*Επιτρέπεται εις την Κυβέρνησιν να καλέση παρὰ τῷ Στρατῶ ἄλλοδαπούς Ἀξιωματικούς πρὸς μελέτην τοῦ Στρατιωτικοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ Κράτους ἢ ἄλλων ὑπηρεσιῶν ἀντικειμένων ἀναγομένων εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ πρὸς εἰσαγωγὴν ἐν τῷ Στρατῶ διαφόρων ἐφαρμογῶν. Ἡ τοιαύτη αὐτῶν ὑπηρεσία δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ ὑπὲρ τὰ πέντε ἔτη εἰ μὴ ἐάν ὀρισθεῖ δι' εἰδικοῦ νόμου.*»

Η δεύτερη δράση υλοποιήθηκε με την έκδοση τού από 22 Νοεμβρίου 1888 ΒΔ, με το οποίο απεστάλησαν στην Κεντρική Ευρώπη (Αυστρία, Γερμανία και αλλαχού) οι Μηχανικοί Α΄ τάξεως Κ. Καρούσος και Ν. Παλαμάς για «...νὰ μελετήσουν τοὺς τρόπους μετρήσεων γαιῶν καὶ φυτειῶν, ὡς καὶ τὰ τῆς ὀργανώσεως εἰδικοῦ τμήματος Χαρτογραφικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους, στὸ Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν».

12. Υπ' αριθμόν 46754/15 Αυγ 1889 Δγ΄ του Υπουργείου Στρατιωτικών. (ΓΕΣ/ΔΓΜΥ/ΥΣΑ)

13. Ανχης Heinrich Hartl (1840-1903), ο ιδρυτής της σημερινής ΓΥΣ.
 14. Λγός (ΜΧ) Αλέξανδρος Κοντόσταυλος (1860-1916), ο πρώτος Έλληνας Διοικητής της ΧΥΣ.
 15. Τχης (ΜΧ) Ευλάμπιος Μεσσαλάς (1864-1926), ο δεύτερος κατά σειρά Διοικητής της ΧΥΣ.

Το όλον θέμα των προκαταρκτικών ενεργειών έκλεισε το έτος 1889 με την υπογραφή της συμφωνίας μετακλήσεως των Αυστριακών Αξιωματικών, μεταξύ του Υπουργείου των Στρατιωτικών της Αυστρίας και της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Βιέννη.

Επικεφαλής της αποστολής τέθηκε ο αυστριακής καταγωγής Αντισυνταγματάρχης Ερρίκος Χάρτλ (Εικ. 13), ο οποίος έφτασε στην Ελλάδα στις 8 Αυγούστου του 1889, ενώ την επόμενη ημέρα αποσπάσθηκε σε αυτή ο Υπολοχαγός (ΜΧ) Ευλάμπιος Μεσσαλάς. Στις 22 Αυγούστου 1889, ενσωματώθηκαν σε αυτή οι Ανθυπολοχαγοί (ΜΧ) Κωνσταντίνος Κωνσταντινόπουλος και Κωνσταντίνος Νίδερ, ενώ την ομάδα της αυστριακής αποστολής συμπλήρωσαν με την άφιξή τους, στις 23 Αυγούστου του 1889, ο Λοχαγός Φραγκίσκος Λέρλ και ο Υπολοχαγός Ιούλιος Λόρ. Οι παραπάνω Αξιωματικοί αποτέλεσαν τον πυρήνα της συγκρότησης της σημερινής ΓΥΣ, υπό τον τίτλο «Γεωδαιτική Αποστολή», η οποία το 1891 μετονομάστηκε σε «Γεωδαιτικό Απόσπασμα».

Το πρώτο πρόγραμμα εργασιών τέθηκε σε εφαρμογή τον Οκτώβριο του 1889, κατόπιν σχετικής διαταγής, η οποία παρείχε τις απαραίτητες διευκολύνσεις για την εκτέλεση των κύριων εργασιών του προγράμματος (μέτρηση της βάσης του Θριάσιου πεδίου στην Ελευσίνα και ανάπτυξη του τριγωνομετρικού δικτύου της βάσης).

Αναχώρηση αυστριακής αποστολής

Το έτος 1895 το «Γεωδαιτικό Απόσπασμα» μετονομάζεται⁸ σε «Χαρτογραφική Υπηρεσία Στρατού –Χ.Υ.Σ». Η αυστριακή αντιπροσωπία αναχώρησε σταδιακά από την Ελλάδα, με τελευταίο τον Αντισυνταγματάρχη Ερρίκο Χάρτλ (1896), ο οποίος παρέδωσε τη διοίκηση στον πρώτο Έλληνα Διοικητή, Λοχαγό (ΜΧ) Αλέξανδρο Κοντόσταυλο (1897-1906) (Εικ. 14). Από το 1906 και για δύο θητείες (1906-1910 και 1912), Διοικητής της ΧΥΣ τοποθετείται ο Ταγματάρχης (ΜΧ) Ευλάμπιος Μεσσαλάς, ενώ από το 1914 και για δύο θητείες (1914-1920 και 1922-1925) τη διοίκηση της Υπηρεσίας αναλαμβάνει ο Υποστράτηγος Παναγιώτης Φωτιάδης.

Οι λαμπροί αυτοί Αξιωματικοί, ο καθένας ξεχωριστά με τη δική του αξιόλογη συμβολή, αποτέλεσαν τους πρωτεργάτες στη θεμελίωση της Υπηρεσίας, ως τον καθ' ύλη αρμόδιο γεωδαιτικό και χαρτογραφικό φορέα για την αποτύπωση του εδάφους της ελληνικής επικράτειας, προετοιμάζοντας την είσοδό της στον Α΄ ΠΠ.

⁸Η μετονομασία πραγματοποιήθηκε με το Β.Δ. της 20/4/1895.

Απολογισμός έργου

Η πρώτη έκθεση πεπραγμένων της Υπηρεσίας εκδίδεται το 1906 και αφορά την περίοδο 1889-1905. Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην έκθεση, το έργο μέχρι την αποχώρηση των Αυστριακών Αξιωματικών, αφορά κυρίως τη μέτρηση της βάσεως στο Θριάσιο πεδίο, την ανάπτυξη του τριγωνομετρικού δικτύου αυτής, καθώς και την ανάπτυξη του τριγωνομετρικού δικτύου 1^{ns} (104 σημεία), 2^{ns} (194 σημεία), 3^{ns} και κατώτερης τάξης (1.750 σημεία). Οι τοπογραφικές εργασίες και εργασίες κτηματογράφησης περιορίστηκαν σε εκπαιδευτικούς και δοκιμαστικούς σκοπούς. Οι τακτικές εργασίες κτηματογράφησης ξεκίνησαν το 1893 στην περιοχή του Αργολικού πεδίου και το 1895 στην περιοχή της Θεσσαλίας, καταλαμβάνοντας συνολική έκταση 20.000 στρεμμάτων.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν συνοπτικά οι απόψεις του επικεφαλής της Γεωδαιτικής Αποστολής, Αντισυνταγματάρχη Ερρίκου Χάρτλ, για την Υπηρεσία, οι οποίες ακόμα και μετά από 130 χρόνια παραμένουν επίκαιρες και αναλλοίωτες. Με τις αρχές αυτές οριοθετείται με λιτό και συγχρόνως σαφή και συνεκτικό τρόπο το θεμελιακό πλαίσιο λειτουργίας της. Υπογραμμίζει τη μεγάλη σημασία της ποιότητας και ακρίβειας των γεωδαιτικών και τοπογραφικών μετρήσεων, ώστε η αξία των παραγόμενων γεωγραφικών προϊόντων, ως θεμελιακού υλικού το οποίο παρέχεται σε κρατικούς φορείς και Αρχές, εταιρείες και ιδιώτες να έχει διάρκεια στον χρόνο. Τέλος προτείνει το συγκεντρωτικό μοντέλο λειτουργίας, τονίζοντας ιδιαίτερα την επιτακτική ανάγκη σε κάθε περίπτωση να δημιουργηθεί μία και μοναδική αρχή ενημέρωσης και τήρησης των εργασιών αποτύπωσης της χώρας.

Μετά την αποχώρηση του Αντισυνταγματάρχη Ερρίκου Χάρτλ και την ανάληψη της Διοίκησης από τον Λοχαγό (ΜΧ) Αλέξανδρο Κοντόσταυλο οι εργασίες επικεντρώθηκαν στη συμπλήρωση και ταξινόμηση των υπολογισμών του τριγωνομετρικού δικτύου 1^{ns} τάξεως, που είχαν πραγματοποιηθεί στην πρώτη φάση ενώ συνεχίστηκαν οι υπολογισμοί για τα δίκτυα των άλλων τάξεων και η αφομοίωση του μεγαλύτερου μέρους αυτών. Κατά την περίοδο αυτή θα πρέπει να σημειωθεί η εργασία επανίδρυσης 1.070 τριγωνομετρικών σημείων, λόγω καταστροφής τους, στην περιοχή της Θεσσαλίας (κυρίως 3^{ns} και κατωτέρων τάξεων), εξαιτίας του Ελληνοτουρκικού Πολέμου. Οι τακτικές τοπογραφικές εργασίες διεξήχθησαν στα Φύλλα Χάρτου «Λάρισα» και «Τρίκαλα», συνολικής έκτασης 1.525 και 595 τ.χλμ. αντίστοιχα.

Από το 1906 μέχρι το 1918 οι εργασίες πεδίου περιορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό, κυρίως λόγω του Ελληνοτουρκικού και των Βαλκανικών Πολέμων αλλά και της έκρηξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παρ' όλα αυτά συνεχίστηκαν αποσπασματικά, μέσα στο άγχος των πολεμικών επιχειρήσεων, οι γεωδαιτικές και τοπογραφικές εργασίες στις νέες απελευθερωμένες πλέον περιοχές της χώρας και οι μετρήσεις ανεξάρτητων τριγωνισμών στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, του Κιλκίς και του Μπέλες.

Η περίοδος της διοίκησης της Χαρτογραφικής Υπηρεσίας από τον Μεσσαλά (Εικ. 15) 1906-1910 και 1912 ήταν από τις πλέον παραγωγικές στις εργασίες πεδίου, ιδιαίτερα για την προετοιμασία, από το 1906, των φύλλων Χάρτη της Θεσσαλίας σε κλίμακα 1:75.000, στην οποία περιλαμβάνεται και η αναθεώρηση των χαρτών της χαρτογράφησης του Ανθυπολοχαγού (ΠΖ) Μαυροκορδάτου (1887-1889) στην περιοχή Δομοκού. Η σειρά αυτή αποτελείται από 14 Φύλλα Χάρτη (ΦΧ), τα οποία καλύπτουν

16. Υπιργος Παναγιώτης Φωτιάδης (1865-1931), από τους μακροβιότερους και σημαντικότερους διοικητές της ΧΥΣ.

βασικά τον εδαφικό χώρο τον εγγύτερο προς τα τότε σύνορα της Ελλάδας, όπως αυτά διαμορφώθηκαν πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η αξία της ήταν ιδιαίτερα σημαντική, αφού βασίστηκε στη γεωδαιτική εργασία των ετών 1889-1906 και μέσα από αυτήν ουσιαστικά μετουσιώθηκε χαρτογραφικά όλο το έργο που είχε προηγηθεί, καθώς και η τεχνογνωσία που είχε επενδυθεί.

Μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων η χαρτογραφική συμβολή της Υπηρεσίας συνεχίστηκε με την προετοιμασία και την εκτύπωση φύλλων χάρτη για τις ανάγκες του Μακεδονικού Μετώπου κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπό τη Διοίκηση του Υποστρατήγου Παναγιώτη Φωτιάδη (Εικ. 16) ο οποίος από το 1914-1920 ηγήθηκε της Χαρτογραφικής Υπηρεσίας ενώ επανήλθε ως Διοικητής την περίοδο 1922-1925. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα του παραπάνω έργου αποτελούν τα ΦΧ κλίμακας 1:75.000 Θεσσαλονίκη και Κιλκίς (προσωρινή έκδοση) τα οποία τυπώθηκαν στο Φωτολιθογραφείο του Παπαχρυσάνθου στην Αθήνα και το ΦΧ Κοζάνη κλίμακας 1:50.000, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα, αφενός των δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν στο Γεωγραφικό Ινστιτούτο της Βιέννης, αφετέρου της ποιότητας εργασίας που επέβαλε ο Φωτιάδης κατά τη διάρκεια της μακράς παρουσίας του ως Διοικητής της Υπηρεσίας.

Μέχρι το 1919, έτος στο οποίο η Υπηρεσία απέκτησε αυτοδύναμες εκτυπωτικές ικανότητες, οι χάρτες της Υπηρεσίας εκτυπώνονταν στη Βιέννη ή σε ιδιωτικά λιθογραφεία των Αθηνών με βάση τα δοκίμια που στέλνονταν από τη Βιέννη για διορθώσεις. Αρκετοί Έλληνες Αξιωματικοί παρακολούθησαν στη Βιέννη τις εργασίες εκτύπωσης των χαρτών ή σχεδίαζαν εκεί οι ίδιοι τους χάρτες που θα τυπώνονταν.

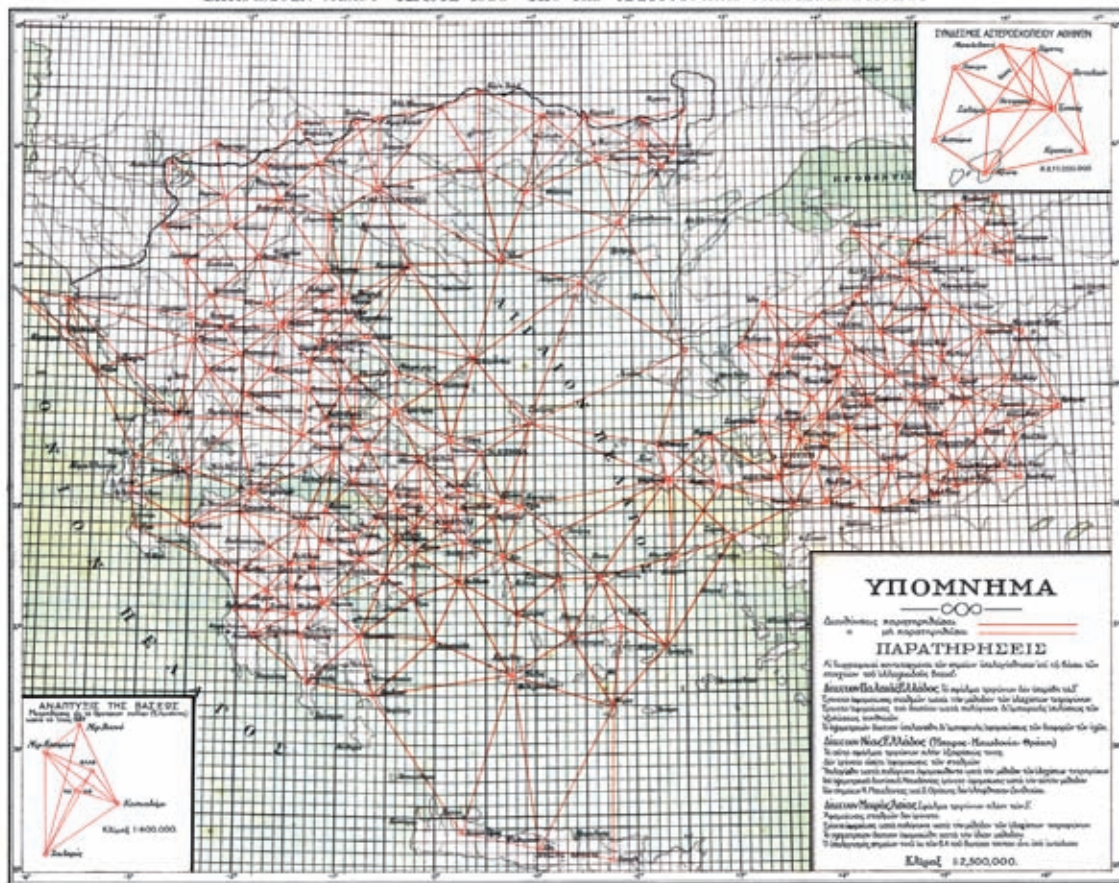
Αξίζει να σημειωθεί ότι την πρώτη αυτή περίοδο θεμελίωσης της υπόστασης της Υπηρεσίας, αναπτύχθηκε το πρώτο ελληνικό τριγωνομετρικό δίκτυο 1^{ης} τάξης, το οποίο κάλυπτε όλη την έκταση της ελεύθερης τότε Ελλάδας, η οποία εκτεινόταν έως την παλιά οροθετική γραμμή βόρεια της Λάρισας, αποτελώντας το πρωτεύων δίκτυο της χώρας για την εποχή εκείνη. Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913), το δίκτυο⁹ επεκτάθηκε μέχρι τη νέα οροθετική γραμμή. Μέχρι το 1925 η μορφή του τριγωνομετρικού δικτύου ανωτέρας τάξης περιλάμβανε το δίκτυο της παλαιάς Ελλάδος, το δίκτυο της νέας Ελλάδας (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη) και το δίκτυο της Μικράς Ασίας (Εικ. 17).

Κτηριακές Εγκαταστάσεις

Αρχικά η Υπηρεσία στεγάστηκε σε γραφεία του τότε Υπουργείου των Στρατιωτικών έως το 1892. Στη συνέχεια μεταφέρθηκε σε άλλο κτήριο επί της Οδού Μασσαλίας, στη συμβολή Ακαδημίας και Σόλωνος, ενώ το 1916 μεταφέρθηκε σε κτήριο κοντά στην Πλατεία Βάθης (Εικ. 18), στην αρχή της Οδού Αχαρνών. Το έτος 1918 μεταφέρθηκε κοντά στο σημερινό Πεδίον του Άρεως, θέση στην οποία παραμένει έως σήμερα. (Εικ. 19).

⁹Το δίκτυο αυτό έχει επικρατήσει μέχρι σήμερα με την επωνυμία παλαιό τριγωνομετρικό δίκτυο, με βασικό σημείο το τριγωνομετρικό βάθρο του Αστεροσκοπείου Αθηνών και μία μόνο βάση στην Ελευσίνα.

**ΤΡΙΓΩΝΟΜΕΤΡΙΚΟΝ ΔΙΚΤΥΟΝ ΑΝΩΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΕΚΤΕΛΕΣΘΕΝ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ 1925 ΥΠΟ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ**

17. Τριγωνομετρικό δίκτυο ανώτερης τάξης περιόδου 1889-1925. (Πεπραγμένα ΧΥΣ κατά τα έτη 1922-1925, 1^ο Εξάμηνο 1926, 1926 Αθήνα, Έκδοση ΓΥΣ)

18

19

18. Άποψη κτηρίου ΧΥΣ 1916, επί της Οδού Αχαρνών κοντά στην Πλατεία Βάθης.
 19. Άποψη κτηρίων ΧΥΣ 1918, Πεδίον του Άρεως.